

Тепер вже всі представники цієї складної династії пішли з життя, але їх пам'ятають учні, яких вони „вивели в люди“, пам'ятають і науковці, з якими працював Петро Григорович, і колеги - викладачі кафедри сурдопедагогіки, які завжди підтримували творчі зв'язки з вчителями-практиками. Не забуті добрі справи на ниві освіти цієї сім'ї сурдопедагогів, на чолі якої був Петро Григорович Гуслистий - відомий український сурдопедагог і вчений минулого століття.

Ці сторінки статті присвячені йому з нагоди 110-ої річниці з Дня народження.

УДК 376 – 056.263. 016: 51

СПОСОБИ АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ГЛУХИХ УЧНІВ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ

Гроза Е.П.

кандидат педагогічних наук, доцент
Інститут корекційної педагогіки та психології
НПУ імені М.П.Драгоманова

Стаття присвячена актуальній проблемі навчання глухих учнів математики. Відомо, що дидактичний принцип активності має провідне значення в організації навчально-виховного процесу з кожної навчальної дисципліни, зокрема і математики. В даній статті в узагальненій формі охарактеризовані способи пізнавальної діяльності глухих учнів на уроках математики, які, на думку автора, виправдовують себе і сприяють досягненню мети, визначеної вчителем при вивченні певної теми.

Ключові слова: активність, активна діяльність, способи активізації, морально-вольові зусилля.

Математика як одна з основних дисциплін в школі для дітей з порушеннями слуху покликана готувати їх до трудової діяльності в умовах високого рівня науково-технічного процесу, яким характеризується сучасне виробництво. Розв'язування такого програмового завдання неможливо без високого рівня знань з математики випускників навчального закладу.

У світлі сучасних вимог до школи закономірно загострюється питання про арсенал різноманітних педагогічних способів більш ефективного впливу на учнів. Серед основних ознак сучасного уроку математики в школі глухих, особливо в молодших класах, виділяється вимога забезпечити активну діяльність учнів до оволодіння знаннями, уміннями і навичками.

Вивчаючи літературу з даної проблеми, ми виявили різний підхід авторів до її розгляду, різноаспектний підхід до з'ясування найбільш суттєвих питань даної проблеми. Деякі автори розглядають пізнавальну активність учнів як діяльність, інші - як рису особистості. Деякі вчені підходять до визначення пізнавальної активності як до мети діяльності, інші - як до засобу її досягнення, треті - як до результату. Все це свідчить про складність проблеми, її важливість і актуальність. Всі автори сходяться на одному: неправомірно зводити пізнавальну активність до простого напруження інтелектуальних і фізичних сил учнів. Очевидно слід розглядати її як якість діяльності особистості, яка проявляється у ставленні учня і до змісту, і до процесу діяльності, його стремління до ефективного оволодіння знаннями і способами діяльності за оптимальний час, в мобілізації морально-вольових зусиль на досягнення навчально-пізнавальної мети.

Найбільш різносторонній, а тому, на нашу думку, і більш глибокий підхід до проблеми характеризує таких авторів як Харламов І.Ф., Шамова Т.І., Ерднієв П.М., Савченко О.Я., Максименко С.Д. Всі вони в тому чи іншому випадку спиралися на досвід вивчення математики в початковій школі, тобто на етапі формування навчальної діяльності учнів у цілому.

Фізіологічною основою пізнавальної активності прийнято вважати неузгодженість між конкретною ситуацією, що повстає перед людиною і минулим її досвідом. Відомий російський психолог радянського періоду розвитку психологічної науки Гальперин П.Я. - автор теорії поетапного формування знань - трактує функціонування системи керування, що забезпечує активний зв'язок організму з зовнішнім середовищем наступним чином: „Коли подразнення, що поступає до мозку, не співпадає з можливостями автоматичного реагування, ця неузгодженість веде до переключення подразнення на інші центри, де воно трансформується в потребу. А потреба безпосередньо реакції вже не викликає, вона виступає як стимул до діяльності. Ця задача тепер стосується нової інстанції центральної нервової системи, яка і бере на себе дію потреби“.

У складній структурі процесу засвоєння знань людиною сприймання є суттєвим компонентом. Будучи своєрідним психічним процесом, початковим актом цілісного відображення в свідомості людини, наприклад, учня, відповідного предмету чи явища. Сприймання фактично стає джерелом всього того, що усвідомлюється, осмислюється і запам'ятовується. Як будь-який психічний процес, сприймання має свою якісну характеристику, свої ознаки. До них ми відносимо характер сприймання (пасивне чи активне), повноту сприймання (вичерпне чи обмежене), швидкість сприймання (швидке чи повільне). Саме ці ознаки в тому чи іншому сполученні складає, тобто характеризує індивідуальні особливості сприймання оточення, певної інформації тим чи іншим учнем. Саме за цими ознаками розрізняється сприймання навчальної інформації учнями конкретного ступеня навчання або характеризується стан даної психічної функції однолітків.

Організуючи процес навчання будь-якої навчальної дисципліни, безумовно, необхідно знати стан цієї важливої психічної функції, враховувати можливості учнів того чи іншого віку. Така обізнаність вчителя сприяє правильному вибору прийомів, методів навчання, форм навчальної діяльності, а на цій основі успішному розв'язанню як освітніх, так і розвиваючих завдань.

Пошуки шляхів підвищення ефективності навчання глухих учнів молодших класів математики ґрунтуються на наявних в сурдопсихології дані про особливості сприймання глухих дітей, особливо помітні на поточному етапі навчання. Відомо, що зорові сприймання глухих учнів молодших класів (а це ведучий вид сприймання в навчальному процесі) характеризуються недостатньою цілеспрямованістю, уповільненим темпом (меншою швидкістю протікання, ніж у чуучих однолітків), а також перевагою чуттєвого аналізу над синтезом. Такі висновки зроблені на основі спеціальних досліджень вітчизняних дослідників Соловйова І.М., Вересотської К.І. і Шиф Ж.І..

Враховуючи наявні в літературі матеріали, здобуті на основі спеціальних досліджень, в ході нашого дослідження, яке включало і вивчення педагогічного досвіду, а також експериментальної перевірки окремих прийомів навчання математики в молодших класах, були відібрані ті з них, які найбільшим чином сприяють активному засвоєнню знань.

Тут ми ставимо перед собою завдання висвітлити лише одне питання великої проблеми - активізації пізнавальної діяльності, а саме способи активізації процесу сприймання навчального матеріалу на уроках математики.

Охарактеризуємо кожен з них. Перерахування способів активізації сприймання учнів ми дамо в довільному порядку, а не за ступенем важливості, оскільки встановити і прийняти за істину такий ступінь досить важко. Вважаємо, що кожен з способів грає свою певну роль і має ту чи іншу цінність.

1. Спосіб новизни, незвичайності пред'явлення інформації, яку належить сприйняти.

Глухі діти, як відомо, звертають більше всього увагу на зовнішні ознаки нового об'єкту пізнання. Такою схильністю учнів даної категорії варто скористатися, особливо в тих випадках, коли один і той же матеріал вивчається протягом кількох уроків. Повинні змінюватися об'єкти лічби, форма пред'явлення завдання. Наприклад, для того, щоб викликати увагу учнів до умови задачі, забезпечити активність її сприймання, резонно буде варіювати умови подачі змісту задачі (умова, записана на дошці, на таблиці, знайомство з умовою задачі з підручника, створити можливість самостійного вибору індивідуальних „білетів" з однаковою умовою, але на листках різного кольору і т.д.).

2. Спосіб опори на позитивне ставлення до предмету, до навчальної діяльності в цілому.

Наприклад, приступаючи до вправ або до іншого виду роботи, які вимагають зосередженості, сурдопедагог посилається на інтерес даного виду роботи, завдання та нагадує на обставини, коли всі учні або окремі з них успішно справилися з ними з допомогою вчителя, а тепер можуть спробувати справитися самі.

3. Спосіб збудження внутрішніх стимулів пізнавальної активності (потреб у нових знаннях, інтересу, радощів від попередніх успіхів, моральних факторів, мотивів навчання).

Наприклад, приступаючи до вивчення нового, до виконання конкретного завдання (на вимірювання, зважування, креслення, обчислення, взаємоперевірки і т. д.). В таких випадках доречно запитати, з ким хоче дитина працювати. Приступаючи до розв'язування задачі певного типу з пройденої теми, сурдопедагог може пропонувати вибрати одну з двох або з кількох, а для індивідуальної роботи - витягти „свій білет". Стимулюючи учнів до самоконтролю, вчитель може перевірити роботу і віддати, ставлячи оцінки. Якщо учень сам знайде помилку і пояснить її, оцінка може бути підвищена, в іншому - пропонується виконати ще подібне завдання.

4. Спосіб спонукання учнів до певної знайомої учням організації діяльності.

В процесі роботи над навчальним матеріалом учням вказується на ознаки об'єкта вивчення і пропонується звернути увагу на послідовність їх виділення, на характер дій (прикладіть лінійку до краю стола, зігніть папір рівно, порівняйте ці два круга і т. д.).

Коли на дошці написані стовпчики прикладів на табличне множення

$$6 \cdot 3 \qquad (2 \cdot 3) + (4 \cdot 2)$$

$$9 \cdot 4 \qquad (3 \cdot 4) - (2 \cdot 1)$$

вчитель звертає увагу класу на запис і звертається із запитанням, як можна розв'язати приклади (усно, письмово; самостійно, колективно; на дошці чи в зошитах). Рішення приймається за більшістю голосів (піднятих рук).

5. Спосіб мотивування послідуєчих дій.

Намагаючись забезпечити повноту сприймання, глибину усвідомлення в послідуєчому акті сутності ознаки, що є предметом пізнання (збільшення - зменшення; правильно - помилково; зручно - незручно і т. д.), сурдопедагог вказує учням на характер послідуєчих дій і мотивує їх

(Ще раз подивимося і переконаємось...

Перерахуємо і перевіримо...

Звернемо увагу і з'ясуємо...

Не поспішаємо і розглянемо, а потім виберемо...)

Спосіб індивідуалізації учбових завдань.

За допомогою даного способу завдання ставиться безпосередньо перед учнем, запитання адресується конкретно: „Вова, візьми...”, „Оля, скажи... „Іра, допоможи Юрі...” і т. д.

Залучаючи учнів в навчальну діяльність, сурдопедагог активізує сприймання учнями, зосереджує їх увагу на конкретних моментах, які сприяють осмисленню завдання, наступних дій, запам'ятовуванню вимог, настанов, об'єднує зусилля кожного в колективну діяльність.

7. Спосіб варіативності завдань.

В процесі формування умінь і навичок (обчислювальних, вимірювальних, графічних і т. ін.), багато уваги приділяється різним вправам. З метою активізації учнів, швидкого залучення їх в активну діяльність можна варіювати завдання. Наприклад, учням пропонується:

- Виберіть собі стовпчик прикладів для розв'язування;
- Спочатку розв'яжіть на додавання, а потім на віднімання;
- Працюйте парами (дають один одному завдання і перевіряють).

8. Спосіб стимулювання.

Учень, який виконав завдання, одержує фішку, право подивитися малюнок, який йому обіцяли, ілюстрацію до задачі, поставили табличку із своїм ім'ям на стенді „Вони попереду” і т. ін.

Дух змагання, забезпечений реалізацією принципу доступності, завжди необхідний в навчальній діяльності. Він не лише активізує учнів, але і підвищує інтерес до предмету, забезпечує необхідну емоційну атмосферу в колективі класу, сприяє пізнавальному інтересу, формує його.

Зрозуміло, що в межах стисло викладу одержаних нами даних в молодших класах на основі спостережень, вивчення педагогічного досвіду, а також аналізу уроків студентів-практикантів, які використовували рекомендації при плануванні та проведенні уроків, складно викласти ширше і глибше наявні матеріали. Бажано було б дати більш вичерпну характеристику і належну оцінку кожного способу. Досвід показує, що творчість вчителя є першою умовою відшукування адекватного способу в кожному конкретному випадку.

Засвоєння будь-якого навчального матеріалу з математики забезпечується завдяки багатьом факторам. Один з них - творчий підхід сурдопедагога до організації навчально-виховного процесу на основі врахування вікових та індивідуальних особливостей глухих дітей, а також наявного в них життєвого досвіду та в умовах активізації їх пізнавальної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Баранов С.П. Сущность процесса обучения. «Просвещение» М., 1981
2. Давыдов В.В. (ред) Психологические возможности младших школьников в усвоении математики. – М., 1969
3. Гроза Э.П. Активизация познавательной деятельности учащихся на уроках математики в школе глухих. Питання дефектології. Вип. 14, «Радянська школа». – К., 1982
4. Менчинская Н.А. Педагогические проблемы активности личности в обучении. – М., 1973
5. Скаткин М.Н. Активизация познавательной деятельности в обучении. – М., 1965
6. Шамова Т.И. Активизация учения школьников. «Педагогика», М., 1982